

Új könyvek a fővárosról

Budapest egyesítésének 1973-as centenáriumi ünnepeit nemcsak új épületek, új közintézmények és a város csinosítása jellemezték, hanem a város-történeti kutatások fellendülése is. Az évfordulóhoz kötődik Budapest történetének öt kötetre tervezett sorozatából az első három kötet megjelenése.

A Fővárosi Tanács Végrehajtó Bizottsága 1953-ban hozta létre a nagy vállalkozás szerkesztő bizottságát. A főváros történetének megírására már egy évszázaddal ezelőtt történt kísérlet, a főváros tanácsa 1876-ban adott először megbízást e munka elvégzésére. Salamon Ferenc két kötetben, Mátyás haláláig vázolta fel a főváros történetét. A ma már elavult művet csak 1942-ben követte újabb sorozat, ebből az I. és a III.

kötet jelent meg csupán. Az első, de még a második kísérlethez viszonyítva is az új várostörténeti mű lényegesen megalapozottabb mind a régészeti, mind a történettudományi kutatások újabb eredményei révén; s korszerűvé teszi marxista szemléletmódja, modern város szemlélete. A kötetek nem az 1873-ban kialakult fővárost tekintik kutatási területüknek, hanem a mai közigazgatási területet veszik alapul.

Az első kötet: *Budapest története az őskortól az Árpád-kor végéig.* (Szerkesztette: Gerevich László, szerzők: Nagy Tibor, Györffy György, Gerevich László.) Jóllehet száz év régészeti kutatásainak eredményeivel gazdagítja a Salamon rajzolta képet, elmarad attól, ahol a régészeti kutatások a fővárosban ma tartanak. Igaz, ez nem a szerzők hibája: az óbudai építkezések során feltárt katonaváros olyan kérdésekre ad feleletet, amelyeket a kitűnő kötetben kérdőjelek jeleznek. Az új felfedezések sem változtatnak viszont a mű kiemelkedő értéken, nevezetesen azon, hogy a hagyományos statikus régészeti szemléletet itt színiéltikus társadalomtörténeti elemzés váltja fel. Az európai középkori várostörténeti, s a hazai várostörténeti kutatások új állomása a Buda és Pest kialakulásáról, a budai vár és a polgárváros kiépüléséről szóló tanulmány. A kötetet záró mű Budapest Árpád-kori művészetét foglalja össze úgy, hogy a felszabadulás utáni ásatások leletei segítségével, a középkori — korai — magyar művészet európai helyét is kijelöli.

A második kötet: *Budapest története a későbbi középkorban és a török hódoltság idején.* (Szerkesztették: Gerevich László és Kosáry Domokos; szerzői: Kubinyi András, Gerevich László, Fekete Lajos és Nagy Lajos.) E kötetben két várostörténeti és egy művészettörténeti tanulmány kapott helyet. A középkori Buda gazdaságtörténete, közigazgatástörténete új adatokkal szolgál. Gerevich László művészettörténeti tanulmánya a török előtti Buda vonatkozásában folytatja az előző kötetben elkezdett szintézist. E tanulmány Zsigmond és Mátyás korának művészetére vonatkozó része szervesen egészíti ki történeti-politikai ismereteinket. A kötet

az 1686. évi ostrom leírásával fejeződik be.

Az 1975-ben megjelent harmadik kötet címe: *Budapest története a török kiűzésétől a márciusi forradalomig.* (Szerkesztette: Kosáry Domokos; szerzői: Nagy Lajos és Bónis György.) A kötet gondos forrástörténeti és forráskritikai bevezetéssel kezdődik, majd két nagyobb történeti periódus tárgyalásával folytatódik. A két fejezet (1686—1790 és 1790—1848) belső felépítése azonos: a két város és környékének helyrajza, gazdasági élet, társadalom, városigazgatás, várospolitika, művelődési élet, a két város művészete. E munka révén lehetővé válik a még tisztázatlan kérdések felmérése, a további kutatási irányok megjelölése. A *Budapest története*, ez a nagy vállalkozás féldióhöz érkezett. Nyomdában van a negyedik kötet, amelyik az 1848-tól 1918-ig terjedő korszakot tárgyalja, kéziratban elkészült az ötödik kötet (1918—1945) és elkezdődött a hatodik kötet (1945—1975) előkészítése.

A *Budapesti Nemzeti Bizottság jegyzőkönyvei 1945—1946* című forráskiadvány a leendő hatodik kötet előkészítésének egyik pillére lesz. (Budapest Főváros Levéltára Forráskiadványai VII. kötet, szerkesztette: Gáspár Ferenc és Halasi László.) A bevezetőben Kállai Gyula joggal állapította meg, hogy a könyv nemcsak kútfó a felszabadulást követő év várostörténetéhez, de „azoknak is érdekes olvasmány, akik a maga nyugtalan szépségében, feszültségében kívánják megismerni népünk életének e hősi időszakát”. 1945. január 19-e és 1946. április 2-a közötti időből negyven jegyzőkönyvet, illetve határozatot közöl a könyv időrendben. Az élet megindulásának, a főváros talpra állásának fontos dokumentumai ezek. A szerkesztők függeléként néhány fővárosi kerület hasonló jegyzőkönyveit, a korszaki sajtó tudósításait és a Nemzeti Bizottságokról egykor folytatott vitákat, elvi cikkeket is közreadták.

A fent említett művek sorát kiegészíti *Budapest statisztikai évkönyve 1975* (Központi Statisztikai Hivatal Fővárosi Igazgatósága.) Az évkönyv az 1974-es év adatait közli, a főbb témáknál évtizedes vagy annál is mélyebb visszatekintéssel.

Gerelyes Ede